

PORUČNÍCTVO A OPATROVNÍCTVO V KOMPARÁCIÍ PRAMEŇOV RÍMSKEHO PRÁVA (4. STOROČIE PRED KRISTOM AŽ 6. STOROČIE PO KRISTOVI) A ČESKO- SLOVENSKEJ LEGISLATÍVY V ROKOCH 1919 AŽ 1989¹

MGR. KATARÍNA LENHARTOVÁ
UNIVERZITA KOMENSKÉHO V BRATISLAVE
PRÁVNICKÁ FAKULTA
KATEDRA PRÁVNÝCH DEJÍN

Abstrakt

Autorka sa v článku venuje vývoju inštitútov poručníctva a opatrovníctva v dvoch historických právnych poriadkoch, a to v rímskom práve, kde tieto inštitúty súkromného práva zaznamenávajú svoj zrod, a v právnom poriadku platnom na území Českej a Slovenskej republiky v rokoch 1811 až 1989.

Záver tvorí krátka charakteristika úpravy poručníctva a opatrovníctva v platnom zákone o rodine, ktorý odráža líniu rímskeho rodinnoprávneho rámca, najmä však výkon poručníctva ako inštitútu verejnoprávneho, ktorého základy nachádzame hmatateľne v právno-dejinnom vývoji na našom území.

LENHARTOVÁ, Katarína: Poručníctvo a opatrovníctvo v komparácii prameňov rímskeho práva (4. storočie pred Kristom až 6. storočia po Kristovi) a československej legislatívy v rokoch 1919 až 1989. HISTORIA ET THEORIA IURIS, roč. 1, 2009, č. 2, s. 81 – 91.

Úvod

Myšlienka ochrany maloletého dieťaťa (ktorého práva a záujmy nechránia rodičia) prostredníctvom poručníka sa objavila už v najstaršom zachovanom prameni rímskeho práva – Zákone XII tabúl z polovice 5. storočia pred naším letopočtom.

Zastupovanie maloletých detí bolo a stále je nevyhnutné, nakoľko zákonodarcia pri úprave právnych pomerov vychádza z toho, že maloletí nie sú, vzhľadom na nedostatok životných skúseností, rozumovej a vôľovej vyspelosti, schopní v určitých situáciách konať tak, ako to vyžadujú ich záujmy, a preto im zákon priznáva spôsobilosť len na tie právne úkony, ktoré sú svojou povahou primerané ich veku. Právne úkony, na ktoré nie sú maloletí spôsobilí, robia za nich ich zákonní zástupcovia, ktorí sú schopní zväžiť násled-

¹ Tento článok bol spracovaný ako výstup Grantu Univerzity Komenského č. UK/72/2009 na podporu riešenia projektu mladých vedeckých pracovníkov s názvom „Tutela mulierum a právne postavenie žien v analýze prameňov rímskeho súkromného práva.“

ky právneho úkonu pre dieťa. V prípade, ak dieťa nemá rodičov, alebo sú títo obmedzení alebo pozbavení svojich rodičovských práv a povinností, zákon musí ich právomoc nahradiť právomocou inej osoby, aby dieťa neutrvalo škodu na svojich právach. Inštitút poručníctva vznikol práve na tento účel a nahrádzal chýbajúcu spôsobilosť dieťaťa samostatne právne relevantne konať.

Keď hovoríme o poručníctve, nie je možné nespomenúť a nezaoberať sa inštitútom opatrovníctva. Tieto dva inštitúty totiž spolu natoľko súviseli, že v modernom práve prevzali niektoré svoje obsahové znaky, a dokonca boli v československom právnom poriadku aj zjednotené.

V nadväznosti na prijatý legislatívny zámer Občianskeho zákonníka, ktorý by mal v sebe obsiahnuť aj zákon o rodine, a na skutočnosť, že terminologické rozlišovanie opatrovníctva a poručníctva spôsobuje určité problémy, považujem za potrebné objasniť rímskoprávny základ týchto, pôvodne, súkromnoprávných inštitútov.

Právna úprava poručníctva a opatrovníctva v štyroch najznámejších prameňoch rímskeho práva

Oba spomínané inštitúty, poručníctvo (*tutela*) a opatrovníctvo (*cura*) majú svoj základ v rímskom práve a prechádzajú plynulo takmer celou rímskoprávnou úpravou. Rímske právo rozoznávalo dva druhy poručníctva, a to ***tutela impubertum*** (poručníctvo nad nedospelými) a ***tutela mulierum*** (poručníctvo nad ženami *sui iuris*).

Poručníckova starostlivosť sa všeobecne skladala z troch zložiek, a to zo **starostlivosti o osobu poručenca**, teda o jeho/jej psychický a fyzický vývoj, výživu a výchovu. Výchova sa spravidla do šiestich rokov veku dieťaťa prenechávala matke. Starostlivosť o osobu poručenca ako zložka poručníctva sa naplno prejavila najmä v poručníctve nad nedospelými. Druhou obsahovou zložkou tutely bola **starostlivosť o majetok poručenca**. Tá dávala poručníkovi oprávnenie zastupovať poručenca v smere dispozičnom, nadobúdacom aj procesnom.² Pri všetkých úkonoch konal poručník v mene poručenca. Ak sa však chcel zaväzovať, konal vo vlastnom mene. Posledná zložka, **správa majetku** (*administratio, gestio*)³, bola najdôležitejšou obsahovou súčasťou poručníctva. Poručník spravoval majetok vždy v záujme poručenca, nie podľa vlastnej ľubovôle. Pri tejto starostlivosti musel byť vždy spravodlivý a dobromyseľný, a po skončení poručníctva musel v pochybnostiach dokázať,

² REBRO, K.: *Rímske právo súkromné, I. časť*. Bratislava : Univerzita Komenského, 1977, s. 53.

³ BLAHO, P. – HARAMIA, I. – ŽIDLICKÁ, M.: *Základy rímskeho práva*. Bratislava : MANZ a Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty UK, 1997, s. 110.

že konal v záujme poručenca. V prípade, ak svojím konaním spôsobil poručencom škodu, zodpovedal za *culpa in concreto*⁴.

Od tútora sa vyžadovalo udeľovanie tzv. formálneho súhlasu s právnymi úkonmi poručenca. Formálny súhlas bol akýmsi „odobrením“ či vyjadrením podpory a súhlasu s konaním poručenca. Ak takýto formálny súhlas neudelil, právny úkon bol neplatný. Poručníková *auctoritas interpositio* sa vyžadovala iba pri niektorých, právom vymedzených konaniach.⁵ Takýchto konaní sa musel tútor zúčastniť osobne a svoj súhlas musel udeliť po slávnostnom akte.⁶

Oba druhy poručníctva boli obsiahnuté v rôznych právnych formách. Pramene rozoznávajú **poručníctvo zo zákona** (delilo sa na tri typy: zákonné poručníctvo agnátov,⁷ zákonné poručníctvo patrónov⁸ a zákonné poručníctvo hláv rodín⁹), **fiduciárne poručníctvo**¹⁰ a **testamentárne poručníctvo**.¹¹ Štvrtá, dosiaľ nespomenutá forma poručníctva, **poručníctvo atiliánske**,¹² sa vyznačuje značnou osobitosťou. Ak niekto vôbec nemal poručníka, bol mu poručník ustanovený v meste Rím podľa *legis Atilia*¹³ mestským prétorom a v provinciách miestodržiteľom podľa *leges Iulia a Titia*. Jedinečnosť a citlivosť rímskeho práva teda našla aj tu svoj osobitný inštitút, ktorý prichádzal do úvahy vtedy, ak ani jedna z predchádzajúcich foriem poručníctva nebola použitá. Poslednou formou poručníctva v rímskom práve bolo **náhradné poručníctvo – poručník ad hoc**.¹⁴

Tutela mulierum ako druh poručníctva so svojimi formami zanikla ako prvá. Na ženy sa zákonné poručníctvo agnátov vzťahovalo len do prijatia *lex Claudia*,¹⁵ ktorý uvedenú formu poručníctva nad ženami zrušil.¹⁶ Justiniánske

⁴ Ide o tzv. konkrétnu vinu. Odlišovala sa od *culpa in abstracto*, kde kritérium viny predpokladalo abstraktného človeka, teda priemerného alebo starostlivého hospodára. Pri *culpa in concreto* sa však pozornosť sústredila na konkrétneho konajúceho.

⁵ SOMMER, O.: *Učebnice soukromého práva římského. Díl I. Obecné nauky*. Praha : Politiky, 1933, str. 194.

⁶ BLAHO, P. – HARAMIA, I. – ŽIDLICKÁ, M.: *Základy římského práva*. Bratislava : MANZ a Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty UK, 1997, s. 110.

⁷ *Gai. Inst.* 1,155 – 158; D 26,4; C 5,30.

⁸ *Lex Duodecim Tabularum*, tab. 5, 8.

⁹ *Ulp. D* 26,4,3,10.

¹⁰ *Gai. Inst.* 1,166a.

¹¹ *Gai. Inst.* 1,145.

¹² *Gai. Inst.* 1,185 – 191; D 26,5; C 5,34.

¹³ *Lex Atilia de tutore dando* asi z r. 210 zakotvoval ustanovenie poručníka nedospelému v situácii, ak niet testamentárneho alebo zákonného poručníka.

¹⁴ *Gai. Inst.* 1,173; 1,180.

¹⁵ *Lex Claudia* bol zákon Quinta Claudia z roku 218 pred Kr.

¹⁶ *Gai. Inst.* 1,157.

inštitúcie, podobne ako *Corpus Iuris Civilis Digesta* už vo svojom znení neobsahujú pojem poručníctva nad ženami *sui iuris* vôbec.¹⁷

Poručníctvo nad deťmi prešlo významným historickým vývojom. Kým v počiatočnom štádiu vývoja bolo hlavnou úlohou poručníka chrániť majetkové záujmy rodu, do poručníctva čoraz viac zasahovala štátna moc, konkrétne prostredníctvom **poručníckeho prétora**, a zánikom majetkovej participácie príbuzných a zásahmi štátu do poručenskej agendy sa začala vyvíjať predstava, že poručníctvo nie je právom a súkromnou vecou, ale verejným bremenom.¹⁸ Nakoniec sa poručníctvo stalo všeobecnou občianskou povinnosťou.

Cura čiže opatrovníctvo v sebe obsahovalo dôvernícku moc opatrovníka nad opatrovancom, ktorým bola vždy svojprávnna osoba. Dôvernícka moc bola obmedzená a vždy viazaná na určitý cieľ.¹⁹ Rímske právo rozoznávalo dva základné druhy opatrovníctva, a to **opatrovníctvo nad duševne chorými (*furiosi*) a márnotravnými (*prodigi*)**, a **opatrovníctvo nad maloletými**, teda dospelými do veku 25 rokov. V praxi prétora sa objavili aj ďalšie prípady opatrovníctva, najmä nad hluchými, slepými, chorľavými, nasciturami,²⁰ nemými a tými, čo dlhodobo znášajú ťažké útrapy.²¹ Opatrovník udeľoval s úkonmi opatrovanca súhlas, tzv. *consensus curatoris*, ktorý však treba odlišiť od pojmu *auctoritas interpositio*, ktoré patrilo poručníkovi. Opatrovník schvaľoval svojím súhlasom zverencove majetkovoprávne operácie, nemusel však byť pri nich prítomný.

Najdôležitejšie legislatívne medzníky v právnom vývoji inštitútov poručníctva a opatrovníctva v rokoch 1811 až 1949

Inštitúty poručníctva a opatrovníctva sa preklenutím stredovekého práva premietli aj do Všeobecného zákonníka občianskeho.²² Inštitút poručníctva bol v zákonníku podrobne upravený v štvrtej hlave, ktorá niesla názov O poručníctvach a opatrovníctvach. V právnej úprave poručníctva sa odrážala nerovnosť postavenia muža a ženy v rodinnoprávných vzťahoch. Prvá čiastková

¹⁷ KINCL, J.–URFUS, V. – SKŘEJPEK, M.: Římské právo. Praha : C. H. BECK, 1995, s. 76.

¹⁸ TURČEK, J. a kol.: Světové dějiny státu a práva ve starověku, Praha, 1963, s. 280.

¹⁹ BLAHO, P. – REBRO, K.: Římské právo, Bratislava – Trnava : IURA EDITION, 2003, s. 179.

²⁰ BLAHO, P. – REBRO, K.: Římské právo, Bratislava – Trnava : IURA EDITION, 2003, s. 180.

²¹ Inst. Inst. 1,23,4; 1,23,5.

²² Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch bol vyhlásený cisárskym patentom z 1. 6. 1811, č. 946 Zbierky zákonov súdnych a nadobudol účinnosť 1. 1. 1812.

novela upravila obmedzenie žien stať sa poručníčkou, aj obmedzenie práva žien určiť dieťaťu poručníka označením vhodnej osoby.²³

V českých krajinách sa vytvorili dva osobitné druhy poručníctva, a to **poručníctvo ústavné**,²⁴ ktoré vykonávalo riaditeľstvo sirotincov, a tzv. **poručníctvo hromadné**. Ústavné poručníctvo upravil Dvorský dekrét č. 1888 Sb. z. s., zo 17. augusta 1822, ktorý ustanovil práva a povinnosti riaditeľstiev sirotincov v plnom rozsahu, pokiaľ sirote súd neustanovil iného poručníka. Ak bolo poručníctvo zverené riaditeľstvu sirotinca, vykonával ho jeho predstavený. Hromadné poručníctvo sa použilo vtedy, keď bolo potrebné ustanoviť poručníka nemajetným deťom, ak vhodné osoby na výkon poručníctva vyjadrili nezáujem o túto funkciu.²⁵

Na Slovensku bol inštitút poručníctva upravený zákonným čl. XX/1877 o poručenských a opatrovníckych veciach. Zákonný článok obsahoval napr. inštitút **menovaného poručníka**²⁶ či **zákonného poručníka**. Zák. čl. XX/1877 bol zmenený a doplnený zák. čl. VI/1885 a po vzniku Československej republiky aj ďalšími zákonmi. Posledné zmeny vykonal zákon č. 100/1931 Sb. z. a n.. Na základe spomenutého zákona prešla právomoc z poručenských úradov na **súdy**.²⁷

Inštitúty poručníctva a opatrovníctva zaznamenali od čias rímskeho práva značný posun. Najpodstatnejšiu zmenu vidím v tom, že v prvej etape vývoja, ktorej sa venujem, sa zo súkromnoprávneho inštitútu stal inštitút verejnoprávny. Starostlivosť nad poručencom bola zverená štátnym inštitúciám a neskôr prešla do rúk justície.

Najdôležitejšie legislatívne medzníky v právnom vývoji inštitútov poručníctva a opatrovníctva v rokoch 1949 až 1963

V značne modernizovanej podobe sa inštitút poručníctva a opatrovníctva objavil v zákone o rodinnom práve, ktorý bol prijatý Národným zhromaždením republiky Československej zo dňa 7. decembra 1949 a nadobudol účin-

²³ ARNOLDOVÁ, M.: Vývin inštitútu poručníctva nad maloletými deťmi na území dnešného Československa. Právny obzor č. 8/1987, s. 724, 725 (z Frýpes, K.: O prvých poměrech dětí, poručenců a opatrovanců, Praha, 1917, s. 45).

²⁴ LUBY, Š.: Základy všeobecného súkromného práva. Bratislava, 1947, s. 234.

²⁵ ARNOLDOVÁ, M.: Vývin inštitútu poručníctva nad maloletými deťmi na území dnešného Československa, Právny obzor č. 8/1987, s. 725.

²⁶ LUBY, Š.: Základy všeobecného súkromného práva. Bratislava, 1947, s. 234.

²⁷ ARNOLDOVÁ, M.: Vývin inštitútu poručníctva nad maloletými deťmi na území dnešného Československa, Právny obzor č. 8/1987, s. 726 (z Rouček, F., Sedláček, J. a kol.: Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a Podkarpatské Rusi, Praha, 1935, s. 919).

nost' 1. januára 1950.²⁸ Zákon silne vychádzal zo sovietskeho ponímania rodinného práva, a až na niekoľko nie príliš významných podrobností sa zhodoval s poľským zákonom o práve rodinnom. Jeho základné zásady vytýčila Ústava 9. mája.²⁹ Tretia zásada zákona o rodinnom práve zmenila dovtedajšie ponímanie jednostrannej moci otcovskej a zdôraznila rovnocenné postavenie oboch rodičov v pomere k ich deťom, pričom rodičovská moc mala byť vykonávaná tak, ako to vyžaduje záujem detí a prospech spoločnosti (§§ 53, 83 zákona o rodinnom práve). Jednotná moc otcovská mala svoj historický odraz v rímskom práve ako moc otca rodiny (*pater familias*) v inštitúte známom pod názvom *patria potestas*, ktorý vykonával túto moc nad osobami alieni iuris. Poručníctvo a opatrovníctvo, ktoré malo v rímskom práve najmä snahu ochrániť poručenca pred zhoršením jeho majetkovej situácie, a tým aj situácie rímskej rodiny, v podmienkach socialistickej spoločnosti stratilo svoju majetkovú povahu.³⁰

V zákone o rodinnom práve č. 265/1949 Zb. nachádzame pojem „poručenstvo“ v tretej hlave. Bolo charakterizované ako rodinnoprávny ochranný pomer, ktorý nahrádza otcovskú ochranu detí. Poručenstvo bolo obmedzené len na prípady, keď neplnoletý nemal buď žiadneho z rodičov, alebo ak obaja boli rodičovskej právomoci zbavení. V takýchto prípadoch mal byť súdom ustanovený poručník, ktorý sa mal starať tak o osobu neplnoletého, ako aj o jeho majetok. Kontrolnú moc súdu nad vykonávaním poručníctva ustanovil zákon v § 86.³¹ Naproti tomu opatrovníctvo (*cura*) bolo považované za ochranný pomer právny, ktorý dopĺňal poručenskú ochranu neplnoletých a zabezpečoval ochranu osôb plnoletých, ak sa u nich vyskytla potreba ochrany, alebo ochranu ešte nenarodených.³²

K starostlivosti o osobu poručenca pristupovala aj správa jeho majetku, ktorú podrobne upravil zákon č. 142/1950 Zb. Občiansky súdny poriadok. Ustanovoval aj spôsob, ako má poručník hospodáriť s jednotlivými druhmi majetku. Zo správy majetku predkladal poručník v obdobiach, ktoré určil súd, vyúčtovanie. Pri úprave poručníctva sa naplno prejavila aj zásada socialistickeho rodinného práva – rovnaké postavenie ženy a muža v spoločnosti.³³

²⁸ ARNOLDOVÁ, M.: Vývin inštitútu poručníctva nad maloletými deťmi na území dnešného Československa, Právny obzor č. 8/1987, s. 726.

²⁹ Vývoj práva v Československu v rokoch 1945 – 1989. Univerzita Karlova v Prahe : Karolinum, 2004, Veselá, R. Vývoj rodinného práva v letech 1945 – 1989, s. 889.

³⁰ KNAPP, V.: Učebnica občianskeho a rodinného práva. Zv. 3. Bratislava, 1954, s. 156.

³¹ Vývoj práva v Československu v rokoch 1945 – 1989. Univerzita Karlova v Prahe : Karolinum, 2004, Veselá, R. Vývoj rodinného práva v letech 1945 – 1989, s. 892.

³² SVOBODOVÁ, J. – FICOVÁ, S.: Zákon o rodine. Komentár. Bratislava : Eurounion, 2005, str. 152.

³³ ARNOLDOVÁ, M.: Vývin inštitútu poručníctva nad maloletými deťmi na území dnešného Československa, Právny obzor č. 8/1987, s. 727.

Z organizačnej i obsahovej stránky upravil poručníctvo zákon č. 69/1952 Zb. o sociálnoprávnej ochrane detí a mládeže. Funkciu poručníka vykonávali úradovne ochrany mládeže prostredníctvom hromadných poručníkov.³⁴

Vládnym nariadením č. 73/1956 Zb. sa preniesla pôsobnosť úradovni ochrany mládeže na výkonné orgány národných výborov. Okresné národné výbory sa prostredníctvom tohto vládneho nariadenia stali nositeľmi hromadného poručníctva a opatrovníctva. Dozor nad nimi vykonávali krajské národné výbory. Ústredný dozor vykonávalo ministerstvo školstva a kultúry.³⁵

Pôvodný zákon o rodinnom práve prekonal významné zmeny a zásahom doňho bolo aj prijatie zákona č. 46/1959 Zb. o zmene právomocí súdov a doplnení niektorých ustanovení z odboru súdnictva a štátnych notárstiev. Časť agendy, ktorá bola dovtedy vykonávaná poručenskými a opatrovníckymi súdmi, bola prenesená na orgány starostlivosti o mládež. V praxi sa táto zmena dotkla povoľovania manželstiev neplnoletým medzi 16. a 18. rokom veku, ustanovenia a kontroly poručníka, ako aj jeho odvolania alebo zbavenia výkonu funkcie.³⁶ Súdny aj naďalej rozhodoval o schvaľovaní dôležitých úkonov, či už išlo o osobu, alebo majetok poručenca. Toto rozdelenie právomoci v poručenských veciach sa však neosvedčilo.³⁷

Najdôležitejšie legislatívne medzníky v právnom vývoji inštitútov poručníctva a opatrovníctva v rokoch 1963 až 1989

K podstatným zmenám v československom práve došlo po prijatí Ústavy r. 1960. Podľa čl. 26 Ústavy ČSSR „*materstvo, manželstvo a rodina sú pod ochranou štátu. Štát a spoločnosť sa starajú o to, aby rodina bola zdravým základom rozvoja mládeže. Spoločnosť zabezpečuje všetkým deťom a mládeži všetky možnosti na všestranný rozvoj telesných a duševných schopností.*“³⁸

Došlo k veľkej novele zákona o práve rodinnom v súlade s princípom „*zrozumiteľnosť zákona pracujúcemu ľudu*“. Úvodné ustanovenie zákona o rodine, ktorý bol publikovaný pod č. 94/1963 Zb., proklamovalo úsilie, aby sa morálka socialistickej spoločnosti preniesla aj do výchovy detí a vzťahov

³⁴ ARNOLDOVÁ, M.: Vývin inštitútu poručníctva nad maloletými deťmi na území dnešného Československa, Právny obzor č. 8/1987, s. 727 (z Eliáš, J.: Sociálno-právna ochrana mládeže. Bratislava 1954, s. 25).

³⁵ ARNOLDOVÁ, M.: Vývin inštitútu poručníctva nad maloletými deťmi na území dnešného Československa, Právny obzor č. 8/1987, s. 727.

³⁶ Vývoj práva v Československu v rokoch 1945 – 1989. Univerzita Karlova v Prahe : Karolinum, 2004, Veselá, R. Vývoj rodinného práva v letech 1945 – 1989, s. 894

³⁷ ARNOLDOVÁ, M.: Vývin inštitútu poručníctva nad maloletými deťmi na území dnešného Československa. Právny obzor č. 8/1987, s. 727.

³⁸ ARNOLDOVÁ, M.: Spoločenský účel opatrovníctva podľa § 78 Zákona o rodine. *Socialistické súdnictvo* 7/1986, s. 17.

v rodine a medzi manželmi. Zákon o rodine zmažal rozdiel medzi inštitútom poručníctva a opatrovníctva s tým, že oba inštitúty zákon nahradil pojmom opatrovníctvo a poručnícka agenda bola zverená súdom. Je veľmi zaujímavé, že zákon o rodine č. 94/1963 Zb. pomerne neuvážene ponechal iba faktické, nie však pojmové rozlišovanie medzi oboma inštitútmi a opatrovníctvo (chápané aj v zmysle poručníctva) začalo vykazovať značné verejnoprávne prvky.

Kým zákon o rodinnom práve odlišoval inštitút dlhodobej starostlivosti o dieťa a obstarávanie jeho záležitostí (poručníctvo) od inštitútu ochrany záujmov maloletého v jednotlivom prípade (opatrovníctvo) aj pojmovo, zákon o rodine tieto inštitúty terminologicky zjednotil. Táto terminologická zmena bola vtedajšou odbornou verejnosťou podrobená značnej kritike.³⁹ V dôvodovej správe k zákonu o rodine bola zdôvodnená tým, že oddelená právna úprava poručníctva a opatrovníctva sa v dôsledku historického vývoja spoločnosti prežila.⁴⁰ Veľmi kritické stanovisko zaujal v tejto súvislosti profesor Luby, ktorý napísal, že „*zvykovú správnosť normatívnych textov možno zabezpečiť len uplatnením odborných vedomostí a nie takými neodbornými špekulatívnymi výmyslami, aké sa pri poslednej kodifikácii rodinného práva uplatnili vo vzťahu k termínu „poručník“, ktorý legislatívni pracovníci odmietli s odôvodnením, že vyjadruje nepekny buržoázny význam inštitútu poručenstva spočívajúci v „poroučení“, neskôr na základe tvrdenia, že termín „poručník“ v ľudovom poňatí neoznačuje ochrancu, ale toho kto „poroučí“.* Je to vo *flagrantnom rozpore s etymologickými poznatkami o pôvode slova v českom a slovenskom jazyku, a tiež v rozpore s ľudovým chápaním tohto slova.*“⁴¹ Je viac ako jasné, že týmto zásahom do terminológie zaužívaného pojmoslovía boli narušené aj základné právne princípy, a to jednoznačnosť, presnosť, ustálenosť a zrozumiteľnosť. Problémy nenastávali len na úrovni národnej, ale aj medzinárodnej, nakoľko medzinárodná terminológia pojmy poručníctvo a opatrovníctvo stále rozlišovala.⁴²

Právna úprava opatrovníctva v zákone o rodine neobsahovala správu majetku maloletého, ale ešte viac v ňom bola citeľná jeho výchovná funkcia.⁴³

³⁹ ELIÁŠ, J. a kol.: *Právní postavení mládeže v ČSSR*. Praha, 1966, s. 120; Glos, J.: Několik rozhledů v novém rodinném právu. *Právní obzor*, 1964, č. 10, s. 609; Luby, Š.: *Teoretické otázky právní terminologie v normotvornom procese*. Právník, 1974, č. 8, s. 728.

⁴⁰ ARNOLDOVÁ, M.: *O názve opatrovníka nad maloletými deťmi*. Socialistické súdnictvo č. 5/1987, s. 19.

⁴¹ LUBY, Š.: *Teoretické otázky právní terminologie v normotvornom procese*. Právník, 1974, č. 8.

⁴² PLANKOVÁ, O.: *Pripravovaná novelizácia Zákona o rodine*. Socialistické súdnictvo č. 7/1982.

⁴³ SVOBODA, J. – KABÁT, J.: *Zákon o rodine a súvisiace predpisy*. Bratislava, 1985, s. 133.

Odborná právnická obec používala pre obsahové odlišenie druhov „opatrovnictva“ rôzne názvy, napr. **opatrovnictvo trvalé, opatrovnictvo stále, opatrovnictvo relatívne stále, opatrovnictvo (poručníctvo)** a pod.

V súvislosti so starostlivosťou o maloletých považujem za dôležité spomenúť § 45 zákona o rodine, ktorý umožnil zveriť dieťa „do výchovy a výživy“ aj inému občanovi ako rodičovi dieťaťa, na základe rozhodnutia súdu. Pestúnska starostlivosť sa stala akýmsi druhom náhradného rodičovstva a poručníctva zároveň. Za výber občanov na výkon zákonom zavedenej pestúnskej starostlivosti zodpovedali národné výbory. Právomoc národných výborov bola stanovená vládny nariadením č. 59/1964 Zb. Dokonalú úpravu vzťahov dieťa – občan, „nerodič“ tohto dieťaťa – pestún – súd – národný výbor ustanovil až zákon o pestúnskej starostlivosti z roku 1973.

Zákon o rodine č. 94/1963 Zb. bol zmenený a doplnený zákonom č. 132/1982 Zb., úplné znenie bolo vyhlásené pod č. 66/1983 Zb. Novela zákona o rodine sa však inštitútu opatrovnictva nad maloletými nedotkla a rovnaký charakter si zachoval až do r. 1989, resp. až do prijatia „nového“ zákona o rodine.

Do konca roku 1949 tvorilo u nás rodinné právo súčasť občianskeho práva. Prijatím zákona o rodinnom práve (1949) sa rodinné právo vyčlenilo z občianskeho práva. Tento stav zostal zachovaný aj po prijatí zákona o rodine v roku 1963. Osobitná a samostatná úprava rodinnoprávných vzťahov podporovala teoretickú koncepciu o samostatnosti rodinného práva ako právneho odvetvia. Návrat k deleniu práva na verejné a súkromné nastolil otázku miesta rodinného práva a jeho základnej úpravy v systéme súkromného práva.

Po zmenách v roku 1989 v teórii i praxi prevažuje názor, že napriek určitým osobitnostiam rodinného práva je jednoznačne nepochybné, že osobné a majetkové práva v manželstve a rodine sú mnohorakými väzbami úzko prepojené so všetkými súkromnoprávnymi vzťahmi. Preto v európskych demokratických krajinách sa rodinné právo chápe ako imanentná súčasť občianskeho práva a jeho právna úprava je spravidla zaradená do občianskoprávných kódexov.

Inštitút poručníctva a opatrovnictva v platnom právnom poriadku Slovenskej republiky

Tutela a cura našla svoje miesto v súčasnom právnom poriadku v zákone o rodine č. 36/2005 Z. z. a *cura* ďalej najmä v procesnoprávných predpisoch, ako Občianskom súdnom poriadku, Trestnom poriadku, Správnom poriadku a pod. Základný rozdiel medzi poručníctvom a opatrovníctvom v zákone o rodine spočíva najmä v tom, že poručník sa stará o výchovu dieťaťa a spravuje jeho majetok, teda má obdobné povinnosti, aké by mali vo vzťahu k die-

ťat'u jeho rodičia. Obsah a rozsah práv a povinností poručníka závisí od účelu, pre ktorý bol ustanovený. Obsah práv a povinností sa mení v závislosti od jednotlivého prípadu a vychádza z rozhodnutia súdu, ktoré vymedzí jeho rozsah. V porovnaní s poručníkom je opatrovník časovo obmedzený účelom, na ktorý bol ustanovený – a splnením účelu opatrovníctvo fakticky zanikne.⁴⁴

V ustanovení odseku (1) § 56 zákon o rodine vymedzuje dôvody na ustanovenie poručníka. Účelom poručníctva nie je výkon osobnej starostlivosti o dieťa, hoci ho zákon vo svojom paragrafovom znení nikde nevylučuje. Na tento účel zákonodarcovia ustanovili pestúnsku starostlivosť.

Opatrovník z hľadiska procesnoprávných predpisov je vnímaný ako inštitút, ktorý nastupuje ad hoc preto, aby subjekt nebol poškodený na svojich procesných právach a povinnostiach – napr. opatrovník pre konanie, opatrovník na doručovanie, kolízny opatrovník a pod.

Záver

Obdobie rokov 1948 – 1990 je charakteristické úzkym právnym rámcom, kde ideológia presiakla do vecnej a odbornej právnej úpravy. Ochrana detí a mládeže ako trvalá súčasť politiky sa neustále zdokonaľovala a odrazila životné podmienky spoločnosti.

Nároky dieťaťa v „zdravo“ fungujúcej rodine smerujú najmä voči rodičom, ktorí spravidla majú dieťa radi a prinášajú často osobné obete na to, aby dieťaťu zabezpečili potrebnú starostlivosť. V prípade, ak rodičia na všetky tieto potreby duševne alebo hmotne nestačia, má nároky dieťaťa uspokojiť spoločnosť (štát), ktorá musí pre to vytvoriť vhodné podmienky. Inštitút poručníctva a opatrovníctva prešiel od rímskeho práva po súčasnosť značnou premenou. Od oddelenia a eliminácie pôvodnej majetkovej starostlivosti v ňom obsiahnutej cez jeho presun ako súkromnoprávneho inštitútu do verejnoprávnej roviny až po jeho nie veľmi vhodné terminologické zjednotenie s inštitútom opatrovníctva či jeho znova oddelenie v platnom zákone o rodine.

Recenzent: Doc. JUDr. Vladimír Vrana, PhD.

LENHARTOVÁ, Katarína: Guardianship and custody in comparison of historical sources of the roman law (4th century b.c. to 6th century a.d.) to the legislature of Czechoslovak republic since 1919 to 1989. HISTORIA ET THEORIA IURIS, Vol. 1, 2009, No. 2, p. 81 – 91.

The period of 1948 to 1990 was characterized by narrow legal framework, where ideology had seeped in to material and terminological legal provisions.

⁴⁴ SVOBODA, J. – FICOVÁ, S.: *Zákon o rodine*. Komentár. Bratislava : Eurounion, 2005, s. 149.

Protection of children and youth as a permanent part of politics was continually perfected and mirrored living conditions of the society.

Normally, it is the parents who are responsible for the welfare of their children and they often bring personal sacrifices in order to provide all the necessary provisions. In case the parents are not able to provide necessary spiritual or material requirements, these requirements must be met by the society (the state) through providing of fitting conditions. The institute of guardianship and custody has from the time of Roman law through present undergone significant changes. From separation and elimination of original property care included in the Roman law, through the transfer of guardianship as a private legal institute into public legal sphere, to its not very fitting terminological unification with an institute of custody or their renewed separation in the effective Family Act.